

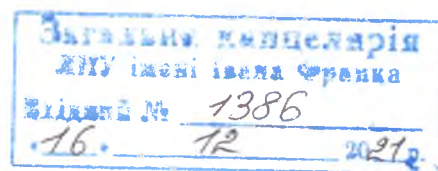
До спеціалізованої вченої ради Д.35.051.03
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка
за адресою: 7900, м. Львів, вул. Січових Стрільців 14

ВІДГУК

офіційного опонента Кельмана Михайла Степановича, доктора юридичних наук, професора на дисертаційну роботу Юркевич Марти Михайлівни «Становлення та конституційний розвиток Турецької Республіки (XX - XXI ст).» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Проблеми у сфері державотворчих процесів на сьогодні є одним з факторів як гальмування їх розвитку, так і, навпаки, переходу їх у якісно новий стан, оскільки вони активізують критичне мислення молодшої української еліти і зумовлюють, в кінцевому рахунку вихід на нові засоби пізнання правової реальності. Власне ці проблеми зумовлені ще й тим, що наша наукова правосвідомість сприйняла (реформи в країні) більше як політичні і державні завдання, а не як проблему наукову.

Отож, проникаючи в таємниці державотворення, Марта Михайлівна свідомо поставила перед собою три завдання, які передбачали : 1.Осмислення закономірностей його складових. 2.Виокремлення способів, підходів для

досягнення результатів, зазначених у меті дослідження, і третє найголовніше, практична цінність результатів наукової розвідки для держави Україна.

Вирішення окреслених проблем зумовлювало потребу враховувати не тільки теоретичну думку, а й методологію. Головні підходи, методи та прийоми дослідження об'єднані принципом його всесторонності, обрані з врахуванням об'єкта та предмета дослідження – історико-правових явищ. Центральним у дослідженні був історико-правовий підхід, який забезпечив деідеологізацію та деміфологізацію вчення про турецьку державність та конституціоналізм. Інституційний підхід доповнив історико-правовий, дозволив виявити реальне співвідношення між правовими основами політики і реальним функціонуванням публічних інститутів, які реалізують ці основи в конкретному житті.

Спеціальними методами дослідження є історико-понятійний, аксіологічний та порівняльно-правовий. Історико-понятійний метод дозволив з'ясувати історичний та сучасний зміст таких понять, як «турецька держава», «турецьке право», «турецька демократія», «турецький конституціоналізм» та багато інших. За допомогою аксіологічного та порівняльно-правового методу у дисертаційному дослідженні з'ясовано відповідність чи невідповідність турецького конституціоналізму цінностям європейського конституціоналізму.

Система й особливості застосування підходів, методів і прийомів цього дослідження проаналізовані в підрозділі 1.2.(с.36-47).

Адже у цьому виборі методологічного інструментарію бере участь лише один "цензор" – професійна культура вченого, а оцінює його лише один "суддя" сама наука в особі наукового співтовариства.

Сказати, що вибрана тема актуальна, означає не сказати нічого. У тій історичній ситуації, яку ми переживаємо дослідження основних тенденцій розвитку сучасної держави та права Туреччини має прикладний характер з огляду на європейські амбіції України. Науковий інтерес до історії державності та права Туреччини в Україні зумовлений трьома аспектами (історичний, політико-правовий, євроінтеграційний (с. 14).

Ми цілком погоджуємося, що за таких умов науковий інтерес до історії держави та права Туреччини в Україні недостатній, а українська історіографія турецької державності та права не сформувалася. Тому, цілком слушною є думка Марти Михайлівни, що дослідження дозволило сформулювати основні найбільш суттєві результати, які відображають закономірності та особливості розвитку державності та права Туреччини (с.15). У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи М.М. Юркевич є актуальною і своєчасною, відповідає вимогам сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені:

- новаторським вирішенням авторкою низки наукових завдань (с.15-17), що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його (с.13);
- використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом аналітичних даних (с.182);
- відповідності предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень
- достатньою географією та великою кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних (с.19).

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів (с.17-18). Переходячи безпосередньо до аналізу змісту дисертації, слід зазначити, що обрана структура дисертації і загальний авторський підхід дозволили М.М. Юркевич найбільш повно охопити предмет дослідження, а опоненту –

прослідкувати творчий задум, краще зрозуміти логіку та послідовність (наступність) виконаного наукового дослідження, процес втілення її думок у контексті наукової роботи, більш чітко зрозуміти ідеї, сформовані в процесі наукового аналізу, ознайомитися з найбільш переконливими аргументами і виокремити питання, які потребують подальших досліджень, є найбільш перспективними для осмислення в майбутньому.

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та з авторефератом дозволяє визнати, що мету дослідження виконано. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною. Зокрема, уперше:

- з'ясовано дихотомію історико-правового процесу становлення турецької державності та права, поєднаними та суперечливими політико-правовими явищами якого були секуляризація та політичний іслам, турецький націоналізм і пантюркізм, республіканізм і монополія на владу окремих політичних партій, інституціоналізована в однопартійній системі, непропорційно сильні позиції військових та бюрократії, а також мусульманської релігії у державотворенні;
- обґрунтовано тяглість державотворення у Туреччині, основною ознакою якої було формування державотворчих та правових реформ та мобілізації громадянського суспільства згори вниз, що забезпечило їх деспотичний характер під проводом військових і бюрократії;
- розвиток конституціоналізму та права Туреччини показано як складову історико-правових процесів вестернізації, модернізації, євроінтеграції, екзогенним чинником яких стала європейська перспектива Туреччини, зокрема перспектива вступу в Європейський Союз, яка в окремі історико-правові періоди стимулювала політико-правові реформи, а в інші передувала їх імітації;
- здійснено порівняльний аналіз юридичної та фактичної конституції Туреччини та встановлено істотні відмінності між ними, які назовні виявляються у неконституційних практиках популізму, клієнтелізму, фаворитизму, непотизму.

Удосконалено:

- вчення про відносну неспроможність західних (європейських) демократичних інститутів у модернізації Туреччини, яка пояснюється неузгодженістю (несумісністю) західної та турецької традиційної політичної культури;

- політико-правове розуміння «кемалізму» як ідеологічної основи становлення та конституційного розвитку Турецької Республіки;

- знання про особливості функціонування державного механізму Турецької Республіки, особливої ролі у ньому військових та релігійних (мусульманських) організацій.

Набули подальшого розвитку:

- історіографія становлення та конституційного розвитку Турецької Республіки;

- положення про особливу роль Конституційного суду Туреччини у розвитку сучасного турецького конституціоналізму та його гармонізації з європейськими конституційними цінностями;

- знання про особливості турецького парламентаризму, про роль політичних лідерів та політичних інститутів у становленні Турецької Республіки та турецького конституціоналізму.

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни дійсно має фундаментальне теоретичне та практичне значення, як для загальнотеоретичної науки так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях (с.19). Основні положення й висновки дисертаційної роботи викладені у 6 публікаціях, з яких 3 наукові статті, одна з яких опублікована у фаховому періодичному виданні держави – члена Європейського Союзу (Республіка Польща). Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук і надають здобувачці право публічного захисту дисертації.

Детальний аналіз представлених рукопису та автореферату дисертації дає підстави констатувати ідентичність автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що положення та висновки, обґрунтовані у дослідженні, сприяють подальшому формуванню української наукової історико-правової школи історії державності та права Туреччини (с.18-19).

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та впливають з її основних положень. Дисертантка стисло формулює основні результати дослідження, які викладені у тому числі і у структурній частині автореферату. На наш погляд, найбільш цінними є ті висновки які стосуються:

1. Авторської інтерпретації знань у встановленні дихотомії історико-правового процесу становлення турецької державності та права (стор.47-64, пункт 2).
2. Обґрунтованості тяглості державотворчого процесу з одночасним формуванням модерної турецької політичної нації та формування державотворчих та правових реформ згори вниз – від нечисленної еліти (найчастіше військової) до численного слабо організованого громадянського суспільства (стор. 64-76, пункт 3,4).
3. Виокремленості визначальної риси турецького конституціоналізму (стор. 95-117, пункт 5.).
4. Обґрунтованості дихотомії юридичної та фактичної конституції Турецької Республіки. Загалом дихотомія юридичної та фактичної конституції увиразнює всі інші дихотомії, суперечності історико-правового процесу становлення Турецької Республіки як демократичної, світської та соціальної держави (стор.146-176, пункт 6).

Ці положення у поєднанні з іншими теоретичними узагальненнями авторки в сукупності розв'язують важливе науково-практичне завдання, яке полягає у

характеристиці історико-правових закономірностей та особливостей становлення та конституційного розвитку Турецької Республіки.

Окремо слід зауважити широкий понятійно-категоріальний апарат дослідження, логічний виклад авторських аргументів, наукову манеру написання, що є вагомими показниками наукової кваліфікації дисертантки. Зазначимо, що дисертаційні висновки відповідають окресленим завданням. Вони спрямовані на узагальнення як теоретичних, так і практико-державотворчих аспектів дослідження, мають самостійний характер і, попри деякий дискусійний характер, додають до змістовного наповнення дисертації.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що кандидатська дисертація Юркевич Марти Михайлівни є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має постульовану саме авторкою науково-теоретичну та практичну цінність.

Водночас дисертація викликає низку роздумів, відкриває широкий простір для наукової дискусії. У рамках цього відгуку варто зупинитися на деяких конкретних зауваженнях і побажаннях до її авторки:

1. У дисертації становлення та конституційний розвиток Турецької Республіки описано як складний діалектичний історико-правовий процес, який є складовою світового історико-правового процесу трансформації імперій у національні держави та водночас переходу від традиційності до модерності, від мусульманського до континентального права, від монархії до республіки, від азійських державно-правових цінностей до європейських. Таке розуміння конституційного розвитку вимагало виокремлення його етапів не на основі хронологічного підходу, зорієнтованого на час прийняття конституцій чи інших конституційних за характером документів, а на основі аналізу якісних змін, що відображають перехід від одних конституційних цінностей до інших, інституційну розбудову Турецької Республіки. Хронологічний підхід знайшов відображення у структурі дисертації – окремі назви підрозділів містять пряму вказівку на конституційні акти та час їх прийняття. Наприклад, підрозділ 2.1

«Тимчасовий Конституційний закон 1921 р. та його роль у становленні Турецької Республіки» чи підрозділ 2.3 «Прийняття та характеристика Конституції Турецької Республіки 1924 р.». У той же час у дисертації з'ясовується зміст та етапи розвитку турецького конституціоналізму, здійснюється порівняння турецького та європейського конституціоналізму. Виникає запитання, чи авторка ототожнює конституційний розвиток Турецької Республіки та розвиток турецького конституціоналізму та їхні етапи?

2. Дисертаційне дослідження вводить до наукового обігу чимало нових понять і термінів: турецький республікалізм, турецький конституціоналізм тощо. Вони позначають історико-правові явища, які є особливими в історико-правовому розвитку Турецької Республіки. Проте зміст цих термінопонять остаточно з'ясовується тільки у висновках дисертаційного дослідження. Як видається, поняттєво-термінологічний апарат дослідження варто було б сформулювати у першому розділі дослідження як окремий підрозділ чи частину підрозділу 1.2 «Методологічні засади дослідження» з розкриттям найважливіших, наскрізних понять (термінів) та їх конкретно-історичного змісту.

3. Серед нових положень дисертаційного дослідження є положення про європейську перспективу Туреччини, зокрема перспективу вступу в Європейський Союз, яка в окремі історико-правові періоди стимулювала політико-правові реформи, а в інші передувала їх імітації. Проте це положення аргументовано лише окремими фрагментами дослідження, які неповно з'ясовують вплив інститутів Європейського Союзу чи Ради Європи на підвищення дієвості демократичних інститутів в умовах їх підготовки до вступу в ЄС.

Потребує деталізації дисертаційний матеріал про дії інститутів Європейського Союзу, які передували імітації політико-правових реформ в Туреччині.

4. У підрозділі 1.2 «Методологічні засади дослідження» авторкою задекларовано використання спеціальних методів галузевої юридичної науки –

науки конституційного права. Постає запитання – які саме методи конституційного права використані, і для дослідження яких питань?

Окрім того, варто було б звернути увагу на метод контент-аналізу основних джерел дослідження, які мають відношення до зазначеної проблематики, на нашу думку, це дозволило б більш ґрунтовно дати оцінку різноманітним документам і практикам не тільки суто з точки зору їх внутрішнього змісту, а й з врахуванням обставин їх створення у межах відповідної політичної кон'юнктури.

Зазначені вище положення та питання носять дискусійний характер. Вони – предмет потенційних теоретичних розбіжностей, в основі яких різні позиції. З огляду на це, вони не впливають на загальну оцінку дослідження, яке значною мірою є зразковим

Висновок: Враховуючи викладене, дисертація Юркевич М.М. «Становлення та конституційний розвиток Турецької Республіки (XX- XXI ст).» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами і доповненнями), а її авторка –Юркевич Марта Михайлівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри теорії права та конституціоналізму ІШІО

НУ «Львівська політехніка»

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

М.С. Кельман

Р.Б. Брилинський